

Fronttoerisme aan de kust na WOI

Alex Deseyne

In West-Vlaanderen worden de Eerste Wereldoorlog en het fronttoerisme veelal geassocieerd met de IJzer- en de Ieperstreek. De kust daarentegen doet vaak meer denken aan vakantie, zon, zee en belle époque. Toch werd een belangrijk deel van de kust, net als een groot deel van België, in 1914-18 door Duitse troepen bezet en verdedigd tegen een mogelijke geallieerde invasie. Langs deze kust bouwde het Duitse *Marinekorps Flandern* een indrukwekkende verdedigingslinie uit, bestaande uit 34 zware en middelgrote batterijen. Toen de geallieerden in oktober 1918 naderden, werden alle kanonnen haastig onklaar gemaakt. Na afloop van de vijandelikheden lagen de batterijen en verdedigingswerken er nagenoeg onaangeroerd bij. Niemand voorzag op dat ogenblik dat deze restanten een toeristisch potentieel hadden. En honderd jaar later opnieuw onder de aandacht zouden komen, naar aanleiding van de herdenking van de Grote Oorlog!

Koninklijk bezoek

Nog voor de wapenstilstand bracht koning Albert I op 28 oktober 1918 reeds een bezoek aan de batterij Aachen, gebouwd op zijn eigendom in Raversijde. Daar waren alle vooroorlogse gebouwen ofwel verdwenen ofwel onherstelbaar beschadigd door de aanleg van hogergenoemde batterij in 1915. In het gezelschap van de Franse president Poincaré, prins Leopold (de latere Belgische koning Leopold III) en een aantal hogere Franse officieren trok de koning op 9 november 1918 opnieuw richting Raversijde. Een wapenstilstand lag toen al in het verschiet. Kort daarna bezichtigde de koninklijke familie ook de batterijen Tirpitz (Mariakerke) en Pommern (Leugenboom). Op 10 december 1918 kwam ook de Britse koning George V, samen met de prins van Wales, naar de Belgische kust. Daarbij ging alle aandacht uit naar de oude muur (de “Mole”) van Zeebrugge. Ter plaatse konden de relictten van de aanval door ondermeer de kruiser *Vindictive* in de nacht van 22-23 april 1918 worden aanschouwd. Maar zij

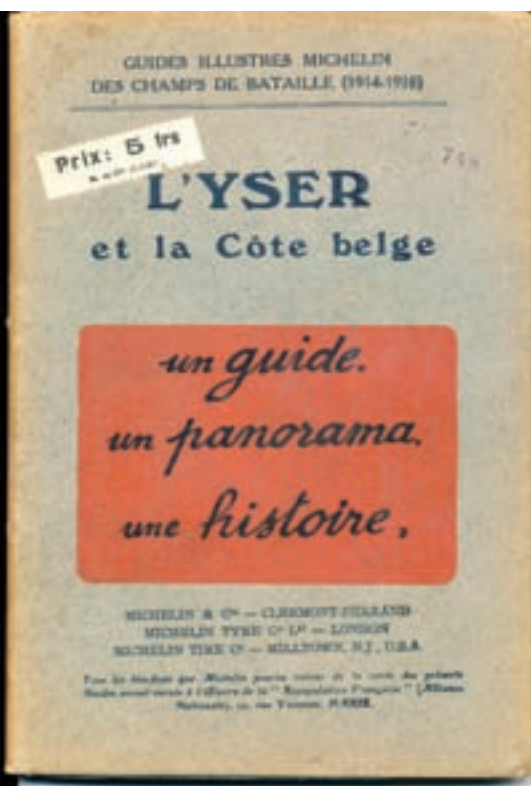
bezochten ook het kanon van Leugenboom in Koekelare. Op 11 mei 1922 bracht koning George V een tweede bezoek aan de Mole en de Britse begraafplaats te Zeebrugge. Dit kaderde in een tocht langs meerdere begraafplaatsen in West-Vlaanderen en Noord-Frankrijk. De koning was vergezeld van veldmaarschalk Lord Haig en Sir Fabian Ware, een reis die door Frank Fox in 1922 is beschreven in “The King’s Pilgrimage”.

De Michelin slagveldgids e.a.

Langs het Westelijk front wilden de Fransen aanvankelijk een aantal sectoren bewaren als “heilige grond”. Dit was het geval met de streek rond Verdun. Ook de Britten speelden met het idee om het puin van het totaal vernielde Ieper onaangeroerd te laten en een nieuwe stad ernaast te bouwen. “*Voor het Britse ras bestond er (immers) geen heiliger plaats*”, zo stelde Winston Churchill. Uiteindelijk zou onder druk van de Belgische overheid en de voormalige inwoners van Ieper van dit plan

■ Een korte lunch tijdens het bezoek van koning George V en koning Albert I aan de Muur te Zeebrugge op 10 december 1918 (International War Museums)

■ Omslag van de Michelin gids "l'Yser et la Côte belge" (Privé collectie)

worden afgezien, en werd de stad steen voor steen heropgebouwd.

Aan de kust stelden zich dringender problemen. Er was grote bezorgdheid om strand en zeedijk opnieuw open te stellen voor het toerisme en zo de regio uit het economische slop te halen. Sommige badplaatsen waren grotendeels vernield en veel hotels hadden zeer zware schade opgelopen. De oorspronkelijke eigenaars eisten hun vroegere eigendommen terug op en begonnen aan een (soms overhaaste) heropbouw. Er bleek dan ook weinig enthousiasme te bestaan om de relictten van de bezetting in stand te houden.

De kustbatterijen kwamen voor het eerst onder de aandacht van het publiek toen zij als "toeristische bezienswaardigheden" werden opgenomen in de Michelin slagveldgids "l'Yser et la Côte belge", uitgegeven in 1920. Deze gids maakte deel uit van een hele reeks uitgaven die het volledige Westelijk Front omvatten. De Michelin gidsen kenmerkten zich door hun degelijkheid en hun interessante illustraties. Op dat ogenblik waren de meeste batterijen nog in een relatief goede staat. De zware batterijen zoals Deutschland en Pommern en vooral de Britse aanval op Zeebrugge in 1918 werden in de schijnwerpers geplaatst.

In 1924, dus rijkelijk te laat, gaf het Belgische leger ook een brochure "De Oorlogsoorden - Les Sites de Guerre" uit. Daarin was een soort officiële lijst opgenomen van oorlogsrelictten die dienden beschermd te worden. Voor de kuststreek ging het om de batterijen Lübeck, Pommern, Wilhelm II en Deutschland, de "abri de l'Amirauté" in Middelkerke, de grote Redan

■ De brochure "Les sites de Guerre" uitgegeven in 1924 (Privé collectie)

van Nieuwpoort en de batterij Karnak in Oostduinkerke. Uiteraard ontbrak ook de batterij Pommern (Leugenboom) niet. Maar bij het verschijnen van deze oplijsting waren bepaalde "bezienswaardigheden" al verdwenen...

Geïmproviseerde conservering

Het ministerie van Oorlog zag al vanaf 1919 in dat er maatregelen moesten genomen worden om een deel van de kustverdediging in stand te houden en verder verval te voorkomen. Het was er bij

de militairen op dat ogenblik vooral om te doen een bestaand, goed uitgebouwd kustverdedigingsstelsel te bewaren en desgevallend opnieuw te bewapenen. Het vredesverdrag was immers nog niet ondertekend en een mogelijke herneming van vijandigheden was dus niet volledig uit te sluiten. De eenvoudigste manier van handelen was om aan elke kustgemeente één of meerdere batterijen aan te bieden. De commandant van de kust suggereerde op 7 april 1919 aan de Minister: *"Je me propose de faire des démarches auprès des communes du littoral afin de les inviter à garder et à entretenir certains ouvrages qu'il y a lieu de conserver soit dans un but militaire soit dans un but de commémoration et de documentation."* De bevelhebber van de kust had er geen bezwaar tegen dat bepaalde elementen door de gemeentebesturen werden gebruikt als decoratieve elementen. Uiteraard zou elke gemeente moeten opdraaien voor alle kosten: *"les communes auront à charge l'entretien et la surveillance du matériel et des installations qui leur sont confiées. Tous les aménagements (clôtures, voies d'accès etc.) à faire au préalable pour que les ouvrages précités puissent être visités par les touristes devront être exécutés par les soins des administrations communales"*.

Batterijen bewaard

Toen bleek dat er weinig terecht kwam van deze geïmproviseerde conserveringspolitiek – de meeste gemeenten toonden weinig of geen belangstelling voor deze resten – takelden de relictten verder af. Sommige constructies hinderden de heropbouw, andere moesten wijken voor zeedijkversterking. De batterij Hamburg werd noodgedwongen afgebroken *"par suite des emprises de la mer sur la digue"*.

■ Voor de traditionele foto kroop deze jongen in de loop van het kanon van Leugenboom in Koekelare (KIK Brussel)

■ Oorlogsmuseum van de batterij Wilhelm II te Knokke (KIK Brussel)

■ Resten van de batterij Lübeck aan het begin van de havenmuur in Zeebrugge (Privé collectie)

■ Net voor het verdwijnen van de batterij Gneisenau bij het Oostendse Palace Hotel (gelegen op zeedijk tussen Kapucijnenstraat en Louisastraat) poseert deze Gentse toeriste op één van de kanonnen (Privé collectie)

Op 3 mei 1923 (dus nog voor de publicatie van de “Oorlogsoorden”) werd het grootste deel van het nog aanwezige metaal uit de kustverdediging verschoot na een openbare veiling te Brugge, ingericht door het bestuur van de Domeinen. De catalogus van de veiling leert ons dat na amper vijf jaar een aantal kanonnen reeds verdwenen of verkocht waren en dat veel andere verzand of omvergeworpen lagen. Uiteindelijk werden alleen de meest imposante batterijen zoals Deutschland (Bredene), Wilhelm II (Knokke) en Pommern (Leugenboom te Koekelare) bewaard. Het waren vooral enkele semi-officiële organisaties, zoals de Dienst der Oorlogsoorden, die de nodige stappen ondernamen om deze resten toeristisch uit te baten. De opbrengst kwam ten goede aan de Nationale Werken voor Oorlogsinvaliden en -Weezen.

De batterij Deutschland met haar vier imposante 38cm kanonnen kende de minste toeloop. De batterij werd ook niet tot een heus museum omgevormd. Aanvankelijk stapelde het leger er munitie die moest worden vernietigd. Slechts twee kanonnen konden bezocht worden, onder leiding van de oorlogsinvalide Leopold Degreef. De twee andere werden in november 1928 verschoot. In 1938 volgde de rest.

Voor een bezoek aan de goed bewaarde batterij Wilhelm II te Knokke betaalde men een halve Belgische frank (n.v.d.r.: 0,0125 EUR). Aanvankelijk waren alleen de imposante 30.5cm kanonnen in hun beddingen te bezichtigen. Maar later werd het grootste deel van het plaatselijke Wapenmuseum naar de batterij overgebracht. Er stond dus heel wat bijkomstig oorlogstuig te kijk dat niets te zien had met de batterij, maar van het IJzerfront afkomstig was. Er werden zelfs heuse diorama's uitgebouwd in de voormalige munitiebunkers.

In Zeebrugge bleef de batterij Lübeck, met haar twee kanonnen langs beide zijden van de oprit naar de oude Zeebrugse muur, onaangeroerd staan. Zeebrugge had dan ook een belangrijke aantrekkingskracht op Britse bezoekers. De kanonnen vormden een ideale achtergrond voor de amateurfotografen en de bezoekers aan de havenmuur.

De batterij Pommern, in de volksmond steevast “de Lange Max” genoemd, kende waarschijnlijk het meeste succes. Hoeveel toenmalige fronttoeristen hebben zich niet laten vereeuwigen nadat zij zich in de loop van het kanon hadden gewrongen? Ook het zware ijzeren karretje voor de 38cm-granaten en de grote munitiebunkers kenden veel belangstelling. Eén Duitse publicatie sleurde er zelfs een veeg nationale trots bij: “*Das Geschütz bildet heute eine grosse Reklame für die deutsche Industrie!*”.

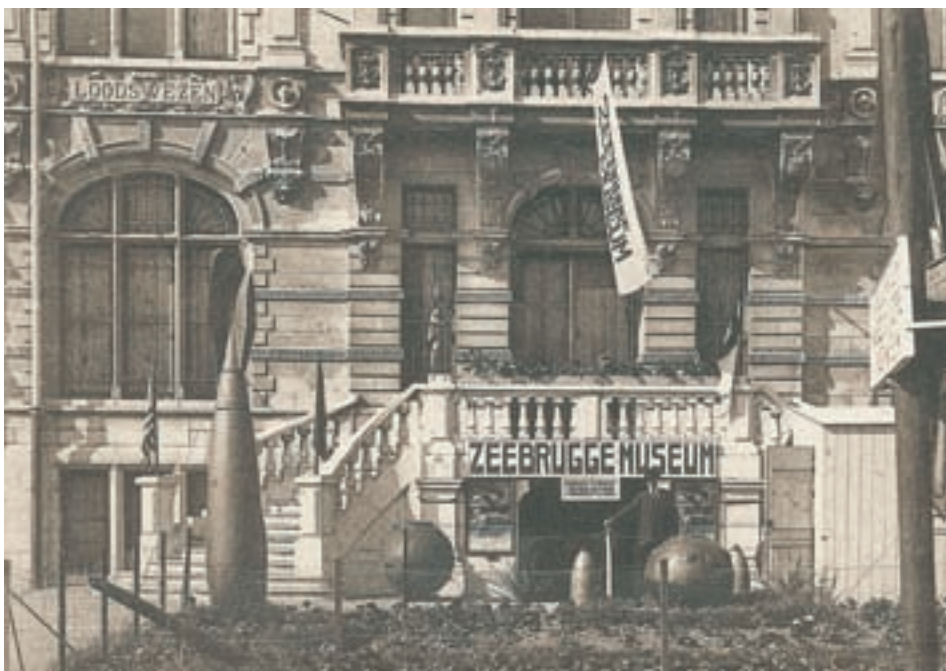
Musea als aantrekkingspolen

Naast de batterijen richtte men ten behoeve van het toerisme ook musea op. Ere-kolonel Gustave Stinglhamber speelde hierbij een hoofdrol. Hij diende in Congo van 1914 tot 1916, kwam ziek terug maar werd op eigen vraag in 1917 commandant van een artillerieregiment aan het front. Deze na de oorlog tot ere-kolonel benoemde Belgische oud-strijder zag wel brood in het opkomende oorlogstoerisme, niet alleen langs het IJzerfront en de Ieperboog of Ypres Salient, maar ook in de kuststreek.

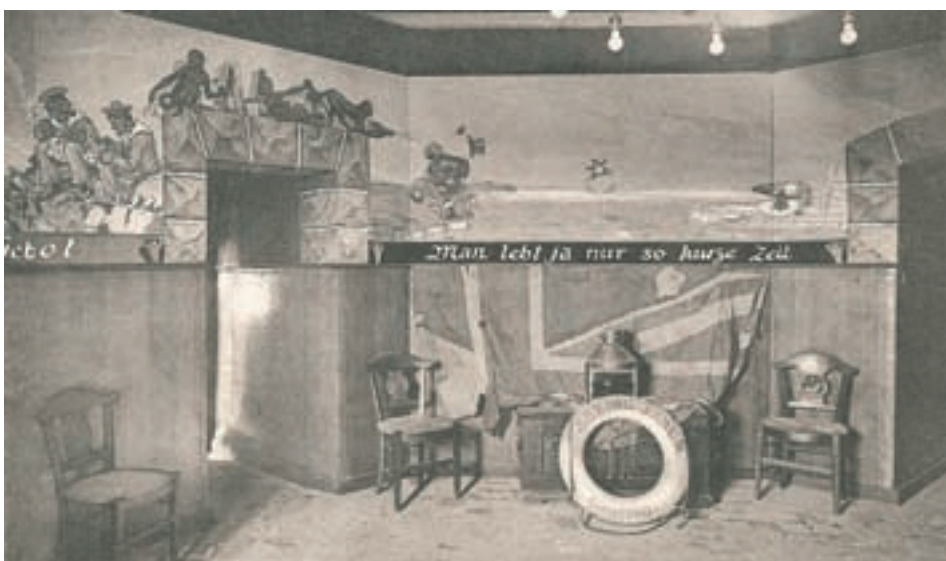
Zeebrugge

Stinglhamber was de spilfiguur rond het oorlogsmuseum van Zeebrugge. Dit museum, ontstaan in 1923, mikte duidelijk op de toeristisch impact van de Britse aanval in 1918. Aanvankelijk had Stinglhamber grootse plannen met “zijn” museum. Het moest een enorm gebouw worden, waarin naast het museumgedeelte ook heel wat commerciële voorzieningen zouden ondergebracht worden. Het gelijkvloers zou meerdere café-restaurants, winkels, garages, woningen en het benedengedeelte van het museum omvatten. Dit museaal gedeelte, centraal binnen het gebouw gelegen, werd opgevat als een cirkelvormige “Memorial Hall” met als middelpunt een opstelling van tanks, grote kanonnen en ander oorlogstuig. Daarachter was een ruime cinemazaal voorzien. De eerste verdieping omvatte een hotel, een dancing en appartementen. Boven de ronde Memorial Hall kwam een panoramaschilderij dat de slag om Zeebrugge in 1918 zou voorstellen. Daarachter bevond zich het balkon van de cinemazaal. De tweede verdieping zou volledig door appartementen worden ingenomen.

Dit ambitieus plan zou echter nooit verwezenlijkt worden. Stinglhamber moest zich tevreden stellen met een eenvoudiger behuizing in de kelders van het (in de jaren ‘1980 afgebroken) Staatsgebouw. Het interieur bestond uit twee afdelingen: enerzijds werd de Duitse aanwezigheid langs de kust in de verf gezet en anderzijds was er een evocatie van de Britse aanval op Zeebrugge (en in mindere mate op Oostende). Het eerste deel omvatte voornamelijk de reconstructie van een “Duits marinecasino”. Dit geheel was samengesteld met origineel meubilair en reproducties van Duitse muurschilderingen uit allerhande gebouwen die door de Keizerlijke Marine bezet waren geweest: het “Flak” (Flieger Abwehr Kanonen) commandocentrum in St.-Andries (Brugge), het casino van de U-Bootofficieren, gelegen in het grote herenhuis Catulle aan Fort Lapin (Brugge), café “de 3 Koningen” in Lissewege en de “Hindenburgkeller” in het Fort Napoleon te Oostende. De reproducties op doek waren het werk van kunstschilder Maurice Sieron. Ook een aantal herinneringen aan de Duitse bezetting konden bezichtigd

■ Ingang van het Oorlogsmuseum in Zeebrugge (Privé collectie)

■ Reconstructie van een Duits officierscasino in het Zeebrugge oorlogsmuseum (Privé collectie)

worden: het album “*Unsere Gäste*” van admiraal von Schröder, de bevelhebber van het *Marinekorps Flandern* (met 800 handtekeningen van allerlei genodigden) en de Keizerlijke vlag die tijdens de oorlog op het Brugse belfort wapperde. Verder was er aandacht voor allerlei patriottische souvenirs: de Duitse medaille van het kelderen van de legendarische Lusitania en veel glas en porselein uit de verzameling van de Gentenaar Raoul Van Trappen. Vermeldenswaard was ook de grote verzameling Duitse “Vivat”-banden. Vivat-banden waren zijden doekjes waarop een allegorische voorstelling was gedrukt van Duitse overwinningen. Deze banden waren zeer populair in Duitsland en werden verkocht ten bate van een of ander goed doel. Daarnaast etaleerde het museum een grote collectie Duitse foto's die in het geheim door de Brugse fotograaf Arthur Brusselle waren afgedrukt van de

negatieven die de Duitse soldaten ter ontwikkeling binnenbrachten. Er werden ook herinneringen bovengehaald aan de in 1916 door de Duitsers ter hoogte van de Brugse Kruisvest gefusilleerde kapitein Charles Fryatt (zie voorwoord, dit nummer) en een evocatie getoond van de elektrische afsluiting langs de Nederlandse grens.

Het andere deel van het museum, gewijd aan de Britse aanval op Zeebrugge in 1918, omvatte een aantal relictten die gerecupereerd waren tijdens de berging van de blokkadeschepen. Naast de foto's van de hoofdrolspelers waren er ook veel persoonlijke kaarten, foto's en souvenirs, geschonken door de Britse oud-strijders die aan de actie hadden deelgenomen. Verder ging er aandacht naar het Belgisch Leger uit de periode 1914, de oorlogskerkhoven in West-Vlaanderen, de gefusilleerden en de spionagenetwerken. Op de derde verdieping van de toren was een “panorama” te zien

■ *Het IJzerpanorama, geschilderd door Alfred Bastien (Sophie Muylaert)*

■ *Het Knokse Oorlogsmuseum bood een grote variatie aan wapens en ander oorlogstuig (Privé collectie)*

dat de Vindictive-actie voorstelde, met schilderijen van aanvallende schepen op de vensters. Buiten het museum was, in een perkje vol oorlogstuig, een kleine souvenir “shop” ondergebracht met prentkaarten, sluitzegels, boeken, oorlogskranten en allerlei prullaria. Boven de ingang van het museum hing de tekst “*Qui a vu cette guerre cherchera toujours la paix – Die den oorlog heeft gezien zal altijd naar vrede trachten – To know war is to value peace*”.

Knokke

Ook Knokke kende zijn “Wapenmuseum”. Dit was geen toeval, want de bestuurder van de Dienst der Oorlogsoorden zetelde in het Knokse vuurtorengebouw. Aanvankelijk was het museum in het vuurtorengebouw zelf gevestigd, later werd het overgebracht naar een grotere zaal langs de Zoutelaan. Er stond een imposante collectie met wapens, uitrusting en zelfs vliegtuigen, tentoongesteld volgens de toen heersende principes: een kast vol sabels, een collectie

■ *De muurschildering “Hindenburgkeller” in Fort Napoleon. De naam verwijst naar de veldmaarschalk Hindenburg (Privé collectie)*

bajonetten, een verzameling helmen enz... Veel stukken hadden zelfs geen enkele band met de onmiddellijke omgeving maar waren afkomstig van het IJzerfront of uit Frankrijk. Blijkbaar kende het Knokse wapenmuseum niet veel succes, want de verzamelde stukken verhuisden later naar de batterij Wilhelm II. Daar werd echter heel karig omgesprongen met informatie over de geschiedenis van de batterij. Men rekende er kennelijk op betalende gidsen voor het overbrengen van de boodschap. In de voormalige munitiebunkers stonden een aantal diorama’s opgesteld die de leefwereld van de Belgische soldaten aan de IJzer toonden: een stuk loopgraaf met een Belgische wachtpost, een ondergrondse schuilplaats, een eerste hulppost...

Oostende

In Oostende werd het Fort Napoleon in 1932 onder impuls van stadsarchivaris- en bibliothecaris Carlo Loontjens ingericht als heemkundig museum. Daar was

tijdens de oorlog de “Hindenburgkeller”, een mess voor de officieren van de batterij Hindenburg genoemd naar de veldmaarschalk, ingericht. In het nieuw museum, dat sterk gericht was op de figuur van Napoleon – de bouwer van het Fort – en op de plaatselijke geschiedenis, werd de originele schouw met de muurschildering van “*der Barbar*” geïntegreerd. Ook kon men er de muurschildering met de Duitse arend, de Turkse halve maan en de dubbele Oostenrijkse arend zien, neerkijkend op de Franse haan, de Russische beer, de Britse bulldog, de Italiaanse slang, de Japanse hond en... de Belgische luis (p.86). Bij het inrichten van dit museum werden de fresco's in het fort, die sterk hadden geleden van vandalisme na het beëindigen van de oorlog, volledig herschilderd.

In dezelfde stad stond vanaf 1926 ook het IJzerpanorama van Alfred Bastien opgesteld. Dit reusachtig schilderij had geen enkel verband met Oostende, want het toonde de frontstreek tussen Nieuwpoort-Bad en Ieper. De aanleiding tot deze opstelling was de verkoop van het panoramagebouw te Brussel, waar het doek sinds 1921 te bewonderen was. Waarom men Oostende als nieuwe vestiging uitkoos, moet louter commercieel gezien worden. De enorme vlucht die het toenmalig fronttoerisme nam zou ook Oostende geen windeieren leggen, zo redeneerde men. De meeste overtochten uit Groot-Brittannië naar de “*Flanders Battlefields*” gebeurden immers via Oostende. Daar wachtten reisorganisaties hen op met speciale bussen, die grote delen van het voormalige front aandeden. Het IJzerpanorama kon als een ideale start voor deze rondrit beschouwd worden. Naast de traditionele bezoeken aan de Ypres Salient bestond er ook een “afternoon trip” naar Zeebrugge, Knokke en Brugge, waarbij een aantal Duitse batterijen aangedaan werden.

Middelkerke

In Middelkerke werd in de jaren '30 een imposante bunker ingericht als oorlogsmuseum. De bunker, gebouwd op de gronden van baron de Crombrugghe en lokaal bekend als het “*Château des Dunes*” kreeg de naam “*Abri de l'Amirauté*”. Het verhaal gaat dat admiraal von Schröder hier ooit zou verbleven hebben, maar dat is zeer twijfelachtig. Hij had immers zijn hoofdkwartier in het centraal gelegen

■ De “*Abri de l'Amirauté*” in Middelkerke (Privé collectie)

■ De Belgische posities van het Redan in Nieuwpoort in oorspronkelijke staat (1919) (Privé collectie)

Brugge. Na de oorlog trok eerst het kinderrijke gezin van Camiel Boydens in in deze bunker. Vervolgens stelde in 1933 het Werk voor Oorlogsinvaliden de bunker open als museum. Inhoudelijk stelde het museum weinig voor. Fotocollecties over de Eerste Wereldoorlog (o.a. werk van de fotografen Maurice en Robert Antony), aangevuld met de gebruikelijke losse verzameling wapens, helmen, sabels en hulzen, vormden het hoofdbestanddeel.

Nieuwpoort en Koksijde

Ook de geallieerde sector van de Belgische kust kon men bezoeken, alhoewel daar veel minder imposante relictten aanwezig waren. In Nieuwpoort werd de “*Grand redan*” (of “*Pijlschans*”) opengesteld. Dit vestingwerk, daterend uit de tijd van Vauban, werd na de oorlog door de Belgische genie “gerestaureerd” in dezelfde stijl als de Dodengang in Diksmuide: nieuwe balken, staalplaten en cementzakjes vervingen de authentieke overblijfselen. De door de Australische Tunneling companies gegraven gangen die de stad sinds 1917

■ Het Redan in Nieuwpoort in de “gerestaureerde” versie. Van de originele relikten blijft niets meer over (Privé collectie)

ondertunnelden waren aanvankelijk een attractie voor vele toeristen. Na enige tijd kregen ze echter het label “te onveilig” en werden ze opgevuld bij de aanleg van de nieuwe straten. De imposante bunkers van de batterij Karnak in Koksijde lagen té ver van het voormalig front om enige interesse te kunnen opwekken. Daarenboven waren de sectoren van het IJzerfront en de leperboog veel belangrijker voor de toeristen.

Andere herdenkingsmonumenten

De oorlogsbezienswaardigheden langs de kust, uitgebaat ten voordele van het Nationaal Werk voor Oorlogsinvaliden, kenden aanvankelijk een vrij groot succes. Boekjes met prentkaarten gingen vlot van de hand en onder geleide van een gids (meestal

zelf een groot oorlogsinvaliden) bezochten hele busladingen de batterijen. Ook de monumenten speelden een belangrijke rol als publiekstrekkingen. Op 7 mei 1922 werd nabij de Kruispoort in Brugge het “Beluik der Gefusilleerden” ingehuldigd. Daar herdacht men de 13 slachtoffers van de krijgsraad van het Duitse *Marinekorps* die op die plaats de kogel kregen. Eén onder hen was de Britse koopvaardijkapitein Charles Fryatt, kapitein van de SS. Brussels, die in 1916 ter dood werd veroordeeld nadat hij eerder een Duitse onderzeeër had belaagd.

Zeebrugge zag op 23 april 1925 zijn monument ingehuldigd ter nagedachtenis van de Britse aanval in 1918. Het elf meter hoge monument, naar een ontwerp van architect Smolderen, was bekroond met een beeld van St. Joris die de draak verslaat, uitgevoerd door Josué Dupon. Koning Albert I huldigde het monument in, in aanwezigheid

■ Op de kaft van de museumgids staat het origineel ontwerp van het St-Georges monument van Zeebrugge afgebeeld (Privé collectie)

van koningin Elisabeth, de ambassadeur van Groot-Brittannië, lord Keyes en vele overlevenden van de operatie.

De Muur of “mole” zelf fungeerde ook als een monument. Gedurende enige tijd bleef de Duitse luchtafweerbatterij ter plaatse. Op 27 juni 1926 volgde een gedenkplaat op de plaats waar de *Vindictive* aanmeerde. De plaat was een ontwerp van Armand Bonnetain. De plechtigheid was een organisatie van kolonel Gustave Stinghamber en werd bijgewoond door prins Karel, die voor deze gelegenheid verscheen in zijn uniform van de Britse Navy. Pittig detail: prins Karel had als jongen tijdens de oorlog een groot deel van zijn tijd doorgebracht als cadet in de Britse marine.

Een jaar later, op 28 augustus 1927, mocht kolonel Stinghamber zelf een gedenkplaat onthullen ter herinnering aan luitenant Sandford en de bemanning van de duikboot C3. Zij hadden tijdens de aanval hun duikboot laten ontploffen onder de toegang tot de Muur. Sandford hield er een Victoria Cross, de hoogste Britse militaire onderscheiding, aan over. Ter gelegenheid van de onthulling van de gedenkplaat was opnieuw een grote groep overlevenden van de actie aanwezig.

Om de haventoeegangen van Zeebrugge en Oostende veiliger te maken startte de bergingssectie van de Britse marine o.l.v. commodore Youngin 1920 met het ruimen van de restanten van de blokkadeschepen. Sommige elementen belandden in het Zeebrugge museum. De boeg verhuisde naar Oostende, waar ze in 1925 als monument herrees.

Het opstellen van de boeg van de *Vindictive* als monument in Oostende (Privé collectie)

Wegdeemsterende belangstelling

Voor de buitenlandse toeristen verschenen allerlei gidsjes en toeristische brochures waarin de oorlog een voorname plaats innam. De musea adverteerden erin, alsook fotografen die oorlogsfoto's aanboden. Naast Arthur Brusselle uit Brugge, die munt sloeg uit de vroegere kiekjes van de Duitse U-bootbemanningen, vonden we ook Stephen Cribb uit Southsea die adverteerde met *"Snapshots of salvage operations at Zeebrugge and Ostend 1919-1922"*. Uiteraard mochten in de toeristengidsen een aantal hotels en pensions waarvan de naam rechtstreeks refereerde naar de voorbije oorlog niet ontbreken. In Zeebrugge was er zelfs een "Chalet Fryatt", een "café-restaurant, spécialité de Cramique et Gaufres Siska" waar souvenirs tentoongesteld waren zoals "late Capt. Fryatt's chair from S.S. Brussels and other famous souvenirs".

In de loop van de jaren '30 verminderde echter de belangstelling voor de oorlogsoorden. De batterijen en musea sloten één na één en alleen het Zeebrugge museum bleef bestaan. En toen kwam er in mei 1940 een nieuwe oorlog...

WOI-kusttoerisme in de verdrukking

Na de veldtocht van WOII, toen in Vlaanderen het oorlogsgeweld geluwd was, trokken de Duitse bezetters er als toeristen op uit om de slagvelden van de Eerste Wereldoorlog te bezoeken. De oudsten onder hen hadden er vroeger gestreden, de jongeren wilden de plaatsen zien waar

hun vaders verbleven hadden of begraven lagen. Uitstapjes werden georganiseerd naar leper, de Somme of Verdun. Uiteraard kon men ook de musea en oorlogssites langs de kust bezoeken. Zo is in de munitie ruimtes van de batterij Aachen te Raversijde nog steeds de graffiti te zien die bezoekers uit het Interbellum, maar ook Duitse soldaten uit 1940 achterlieten. Lang duurde dit echter niet, want de musea sloten de deuren en de bewaarde batterijen werden ontmanteld of opnieuw in gebruik genomen. Het Duitse leger palmde de musea in Zeebrugge en in het Oostendse Fort Napoleon in en daarbij ging veel van de inhoud verloren. In de lente van 1941 voerden de Duitsers ook het kanon van Leugenboom weg. Alle staal die ze konden vinden, was immers meegenomen in het kader van hun wapenproductie. Op 21 april 1942 volgde het imposante gedenkteken te Zeebrugge, toen het door de Duitse "Trophäenbrigade" werd afgebroken. Deze eenheid stond ook in voor het opblazen van het gedenkteken van de eerste gasaanval in Steenstrate en voor het weggappen van de teksten op de demarcatiepalen in West-Vlaanderen. Oude bunkers uit WOI werden ingeschakeld in de nieuwe kustverdediging die later uitgroeide tot de Atlantikwall. En met de bouw van deze Atlantikwall kwam meteen een definitief einde aan het fronttoerisme langs de kust. De kustzone werd "Sperrgebiet" en dus ontoegankelijk voor al wie niet beschikte over een "Ausweis".

Na de bevrijding in september 1944 bleek er maar weinig interesse te zijn om de restanten van de Atlantikwall te bewaren. De herinnering aan alle ellende en persoonlijk leed was veel sterker dan na de Eerste Wereldoorlog. De afbraak

van de Atlantikwall veegde meteen ook alle resten van de kustverdediging uit de Eerste Wereldoorlog weg. De musea en zelfs sommige monumenten waren intussen verdwenen. Alleen het museum in Zeebrugge heropende in 1947 zijn deuren. Het werd zelfs uitgebreid met een belangrijke afdeling Tweede Wereldoorlog. Helaas moest in 1980 ook dit museum zijn deuren sluiten door de havenuitbreiding. Vandaag herinneren alleen nog de goedbewaarde stellingen van de batterij Aachen op het Domein Raversijde, enkele bunkers op de Halvemaan site aan de oostkant van de Oostendse haven en de boeg van de *Vindictive* op de oostelijke strekdam in ditzelfde Oostende ons aan de Eerste Wereldoorlog langs de kust. Dat de bunkers en stellingen van batterij Aachen zo goed bewaard waren gebleven heeft alles te maken met zijn "koninklijke bescherming". Gelegen op koninklijk domein, bleven ze onaangeroerd na WOI. Na WOII verzette prins Karel zich uitdrukkelijk tegen elke vorm van afbraak op zijn domein. Na de openstelling van het Domein Raversijde in 1993 kwam alvast een nieuwe, bescheiden golf van fronttoerisme op gang. Hopelijk zal de herdenking van WOI een extra stimulans betekenen voor het plaatselijk toerisme naar de resten van één van de grootste wereldbranden.

Bronnen

- Nota van de commandant van de kust aan de minister van oorlog, 7 april 1919 (CHD Evere)
- Revue der Kameradschaft der Vereinig. Res.Inf.Reg. 119 e.v., Stuttgart, juli 1928
- Constand M. (1982). Het Zeebrugge museum. In Museumleven 10: 57-65
- Constand M. (1982). Het Zeebrugge museum. In Jaarboek 1982 Brugge Stedelijke musea: 68-95.
- Deseyne A. (2001). Alfred Bastien en het IJzerpanorama, Brugge.